

Југослоvenство као друштвено-политичка и идеолошка категорија у социјалистичкој самоуправној Југославији не противуријечи нацији, оно нацију афирмише као реалну социјално-историјску категорију која одумири тек са докидањем класне структуре друштва и стварањем општечовјечанске заједнице удружених произвођача.

ИБРАХИМ БАКИЋ

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ ОДНОСА ЈУГОСЛОВЕНСТВА И НАЦИЈЕ

I

За разумијевање суштине и смисла југослоvenства од изузетне је важности сагледавање суштине процеса одумирања нације. То је, у методолошком погледу, пут да дођемо до сазнања у каквом су односу југослоvenство и нација. Међутим, специфичности социјално-историјског конституисања и развоја нација на данашњем југослоvenском простору, па и шире — на Балкану, као и њихова вјековна борба за национално ослобођење, захтијевају да се објасне неке релације националног и општејугослоvenског и њихово међусобно преплитање у конкретним социјално-историјским и политичким ситуацијама.

Проблем односа југослоvenства и нације најчешће долази до изражаја у вези са схватањем суштине и социјалне функције нације и перспективе југослоvenства у историјском развоју са становишта могућности и путева њихове реализације у социјалистичкој самоуправној пракси. Томе је у доброј мјери допринијело и непостојање интегралне марксистичке теорије о нацији, односно разни утицаји немарксистичког схватања нације и националног питања у историји развоја југослоvenских народа и народности. Све је то утицало да се, гледано у историјској ретроспективи, југослоvenство у односу на нацију схватало и исказивало у неколико облика.

У литератури се називу углавном четири основна става о проблематици односа Југослоvenства и нације:

— идентификација Југослоvenства и нације — Југослоvenство као «сублиматор» националних вриједности (оно нацију не негира директно, али подразумијева њену асимилацију у нови Југослоvenски национални квалитет);

— Југослоvenство као «национални нигилизам», као нација нација националних посебности;

— изједначавање Југослоvenства и нације без негативних ставова према нацији, као нова нација равноправна са постојећим нацијама, односно нација која надилази постојеће нације, али их не негира — оставља могућност да се саме стопе у ову «вишу» нацију, уз уважавање постојећих нација као мањевише пролазних категорија;

— Југослоvenство као нова «социјалистичка» нација у којој треба гледати «националну будућност» Југослоvenских народа и народности и излаз из постојеће националне шароликости као «нужног зла» на садашњем степену развоја друштва. По овом схватању оно постепено прераста у нови етнички, односно национални квалитет, као замјена за нацију као буржоаску творевину.

Теоријско промишљање и разјашњење било којег од наведених ставова без теоријске експликације феномена нације било би једнострано. Међутим, да би се боље схватила њихова суштина са аспекта проблема о коме расправљамо, нужно је назначити бар њихове основне заједничке елементе и димензије са становишта савременог значења Југослоvenства.

1. Битна претпоставка за марксистичко теоријско промишљање било које релације Југослоvenства и нације јесте марксистичко поимање феномена нације и путева њеног докидања у социјално-историјском развоју људског друштва. Сваки други приступ са теоријско-методолошког становишта био би поједностављен и механицистички и сводио би се у нагађањима да ли Југослоvenство има етничке и националне претпоставке у садашњем ступњу друштвеног развоја или у некој визији. Сва та и слична резонирања последица су вулгарно-материјалистичког поимања нације, а нарочито неразумијевања историјско-класне суштине нације, као и савремених преображаја бивше нације у условима социјалистичког самоуправљања, сводени одумирање нације на њено анархистичко-метафизичко укидање.¹⁾

¹⁾ Међутим, циљ социјализма није да «потписује смртне престоје нацијама», већ прије свега да афирмише национални индивидуалитет у смислу омогућавања самоопредељења и равноправности у социјално-економском, културном и политичком погледу, као претпоставке ослобађања од оних обилежја која нација са собом носи из грађанског друштва.

2. Ovakvim схватањима није иманентна идеја одумирања и нарочито малих и неразвијених нација и слободе нације, малих индивидуалитета некој хегемонистичкој сили, која се стварају по замисли теорије и теоретичара. Нацију ствара историски и друштвено-економски развитак, и то на одређеном процесу изналази путеве свога довршавања, већ у историји је створио нације, али у тежњи да их задржи као своје вјечне елементе органично је њихов развој и њихово «довршавањем». Зато социјализам афирмише постојеће нације само са становишта њиховог слободног развоја и равноправности, јер само тако и на тим основама могу превазилазити своју класну ограниченост и национални антагонизам и ускоационалност. То се нарочито односи на оне нације којима ранији друштвени системи нису дозвољавали или нису пружали шансе да се развију и доживе своју еманципацију. Задатак социјализма, дакле, није да из постојећих ствара нове нације. Социјализам је друштво које поспјешује дијалектички процес докидања нације, и то као социјално-историјске категорије уопште, а не путем «стапања» у неке нове нације. Теорија о «стапању» нација је догматска, јер, у ствари, нацију признаје као вјечну категорију која се само мијења из једног у други облик и као таква остаје увијек да живи. Суштина ове теорије је у негирању садашњих и залагању за «будуће» нације.

3. Ове теорије не могу се третирати као хуманистичке, јер оне не уносе хумане идеје и не имплицирају грађење и развијање хуманих равноправних односа међу нацијама, а то значи и међу људима, без чега не може бити ријечи о истинском зближавању и прогресивној интеграцији друштва. Оне нису кадре да уоче један жив процес који је присутан у бићу нације у оним системима гдје је радничка класа остварила доминантну позицију у својој нацији. У југословенском самоуправном друштву, у коме нације постоје и egzистирају као реална стварност, оне истовремено одумиру у оној мјери у којој се докидају све оне противурјечности и остаци које социјализам неминуовно наслеђује из класног друштва. Према томе, на савременом ступњу друштвеног развоја нације и постоје и одумиру. То потврђују и значајне промјене у револуционисању бића нације као посљедице овладавања радничке класе њеном друштвеном суштином, улогом и интересима који постају битно интереси радничке класе. Зато свако насилно или вјештачко форсирање процеса међунационалне интеграције не јача јединство и не доприноси презладавању националних разлика, већ, напротив, продубљава њихову класну противурјечност и јача националну изолацију која се у таквим условима јавља као «одбрамбени зид» асимилаторским тенденцијама или насилним

мјерама унификације. Зато је свако сајасно ангажовање политичке или политичке на вјештачком стварању неке нације, на првом томе и југословенске, не само илузорно већ и дубоко деградационо за друштвени прогрес.

4. Циљ социјализма, односно комунизма, није у стварању интеграционих облика удруживања који ће се одвијати према нацији каква јесте данас, а посебно не стварање нових нација путем «стапања» постојећих. Суштина је у превазилажењу таквих елемената у којима се нација испољава у својој класној димензији (у класном друштву), те на тај начин и остатак обилежја који карактеришу њену егзистенцију у социјализму. Зато се у приступу проблему «односа» југослоvenства и нације, с аспекта противрјечних процеса кретања унутар нације, може закључак да данашњем развоју друштва уопште, а посебно југословенског самоуправног социјалистичког друштва, није иманентна и не одговара формула укидања нације, иста, пак, фетишизирање њеног суверенитета и карактеристика већ стварања таквих друштвених односа који ће на самоуправној, социјалистичкој основи удруживати људе у асоцијације удружених и слободних произвођача. Према томе, између садашње нације и будуће заједнице људи, односно Марксовог «друштвеног човјечанства», нема глобалне друштвене, односно националне заједнице као веза између садашњег и будућег друштвеног стања. Зато и кажемо да будућност нације и народности Југославије није у «југословенској» нацији, већ у «подруштвеном човјечанству», односно у општељудској заједници. Стога и кажемо да се југословенство јавља не као национални, већ као друштвено-политички и идеолошки оквир у коме се остварује еманципација народа и народности Југославије.

II

У третирању односа југословенства и нације у први план се ставља питање одумирања нације и функције југословенства у том процесу. С тим у вези нарочиту важност добија питање «међучлана» у развоју и прерастању нације у општељудску заједницу, односно да ли је нужно и могуће постојање «међучлана» од нације ка «подруштвеном човјечанству» — заједници удружених слободних произвођача, и да ли «југословенство» може вршити улогу тог «међуслоја» на социјалном простору југословенских нација и народности.

Нација је једна реална карика на путу «увођења» индивиде у свечовјечанску заједницу, и то путем интернационализма. Стога се она и јавља као последњи облик глобалне заједнице људи до општељудске заједнице. То, надале, значи да се, на садашњем степену друштвено-историјског развоја, пре-

nes društvene integracije, proces prerastaња nacije у општељудску заједницу нужно одвија и проводи путем самоуправљања. У том процесу између националног и универзалног, општељудског не поставља се још један међуслој, а у нашем самоуправљању је онај објективни и у садашњој етапи развоја југословенског друштва једино могући пут prerastaња нација у ширу друштвену асоцијацију самоуправно удружених прословенство јавља као друштвено-политички и идеолошки оквир и простор у коме се остварује удруживање, повезивање, зближавање и еманципација народа и народности на бази социјалистичких самоуправних односа.

Будући да је нација као социјално-историјска категорија пролазна степеница на путу уједињења човјечанства, то значи да она неминовно нестаје са историјске сцене. Нема сумње да ће нација нестати, али како да нестане, то је питање о коме још увијек у теорији постоје различита мишљења. Међутим, глобално се издвајају два основна погледа на процес одумирања нације. Једни виде могућност у укидању, односно негирању нација у смислу присилног асимилирања, односно денационализација. Друго је становиште које полази од Марксовог става — да с падом класних супротности пада и непријатељски став међу нацијама и да одумирање нације види у дијалектици са докидањем класних супротности и разлика, дакле, у природно-историјском процесу одумирања и нестајања нација у општељудској заједници. Управо у духу овог става назначићемо неке битне претпоставке и правце кретања процеса одумирања нације, из чега се може извући закључак о смислу и суштини југословенства у међунационалним односима и у процесу прогресивне социјалне интеграције друштва.

Без разумијевања суштине и уважавања односа који се јављају на темељу друштвене подјеле рада у епохи капитализма, а који не настају ни у социјализму чином промјене карактера власништва над средствима за производњу и преузимањем власти од стране радничке класе, није могуће објаснити ни наставак нити разумјети развитак и нестанак нације. Друштвени карактер средстава за производњу и односи који се успостављају на тој основи, у условима још постојеће подјеле рада, представљају само основу за разрјешавање многих питања и односа које намеће пракса социјалистичког развоја. Даљи ток развоја тих процеса и односа у социјализму зависи од степена изијенања укупних односа у смјеру остваривања непосредних и историјских интереса радничке класе, остваривања њене доминантне

2) Било би значајно размотрити однос универзалног општељудског и југословенског, јер би се тиме допринијело расчлањавању многих теоријско-методолошких проблема односа националног и југословенског.

ulože u svim sferama društva, tj. od daljeg razvoja socijalističkog samoupravljanja kao revolucionarne prakse radničke klase. Dakle, stepen ostvarivanja nacionalne emancipacije je u dijalektičkoj vezi sa razvojem socijalističkog samoupravljanja i ono se javlja kao «предуслов остваривања самоуправности међу народима и народностима. С друге стране, у једној вишенационалној заједници ни самоуправљање не би могло да се у потпуности остварије без националне равноправности. Самоуправљање, као нови, развијенији социјалистички друштвени однос, јача свијест о јединству интереса радничке класе, ослобађа, прије свега, непосредног произвођача, који постаје господар услова и резултата свога рада, што је битан услов и националне еманципације...»³⁾

Революционарна бит и испољавање радничке класе и партије није у њиховом негирању, већ у њиховом развоју у току социјалистичке револуције, развоју који значи афирмацију и остваривање својства њихове револуционарне суштине у функцији социјалистичког самууправљања, у коме се национални интереси остварују у функцији битних интереса радничке класе као претпоставке укључивања свих компоненти националног феномена у револуционарну праксу радничке класе. У условима самоуправљања, «које отвара претпоставку да радничка класа постане основни фактор економског, друштвено-политичког и културног развоја друштва, а тиме и непосредни носилац и организатор cjелокупне друштвене репродукције»⁴⁾ и својом револуционарном самодјелатношћу, «која се изводи из унутар сваке нације, води ка ослобођењу класе унутар нације и превазилажењу њене посредничке улоге, револуционарно организована радничка класа појављује се као основни носилац националног интереса, као организована «владајућа класа нације.»⁵⁾

Пројимана револуционарном праксом радничке класе партија се саображава у процес укидања сопствене социјално-политичке доминације и политичког посредовања у процесу успостављања непосредних и дугорочних интереса и веза суверених произвођача. Трајно револуционарно језгро преображава те друштвене творевине — нације састоји се у политичком организовању радничке класе као водеће социјалне снаге нације и њеном доминантном утицају на токове националног развоја и еманципације.

Социјално-политичка доминација радника унутар нације не темељи се, а нити се састоји у стварању монопола политичке

³⁾ Тито о самоуправљању, Радничка штампа, Београд 1975, стр. 183. и 188.

⁴⁾ Алиф Пуриватра, «Prilog истраживању заједничтва као револуционарног квалитета самоуправног друштва», у књизи: Заједничтво и национални односи у Востни и Херцеговини, стр. 17.

⁵⁾ Ибидем, стр. 17.

može i nije usmjerena ka političkoj dominaciji u klasnom negativnom smislu — političke dominacije —, već je omogućena ukupnom revolucionarnom konstitucijom radničke klase i usmjerena ka uklanjanju svakog oblika socijalno-političkog posredovanja i podvlastivanja, pa i same nacije. U društvenom biću radničke klase sadržana je mogućnost takvog političkog organizovanja i djelovanja da ona može ostvariti svoju socijalnu emancipaciju uklanjajući političke i svake druge dominacije u cjelini društvenih odnosa u kojima su smješteni i integrirani i međunarodni odnosi. Kad revolucionarna praksa radničke klase, a to znači samoupravljavanje, zahvati nacionalni fenomen u svim njegovim bitnim komponentama u kojima se ispoljava nacionalno biće u određenim socijalno-istorijskim uslovima razvoja društva, stvaraju se pretpostavke i mogućnosti oslobađanja nacije svih negativnih — nesocijalističkih i nesamoupravnih vidova ispoljavanja njene socijalno-ekonomske, kulturne, političke, pravne i druge suštine. To neminovno, s druge strane, rađa i potrebu i upućuje sve dijelove nacije da prihvate i usvoje vrijednosti materijalnih i duhovnih dostignuća koje ostvaruje i razvija radnička klasa kao vladajuća socijalna sila nacije i društva u cjelini.

Da bi radnička klasa svojom revolucionarnom praksom apsorbovala naciju sa svim njenim progresivnim elementima, aktivirala kao vlastitu snagu i usmjerila je saglasno svojim bitnim istorijskim i neposrednim interesima i revolucionarnim ciljevima, neophodno je da ostvari potpunu kontrolu i hegemoniju u društvu. Na taj način radnička klasa izrasta u dominantnu društvenu snagu unutar nacije, postaje njeno socijalno jezgro, oslobađajući je otuđenih dijelova vlastitim sredstvima revolucionarne djelatnosti. Nacionalno biće, čiji je korišten u klasnim odnosima, time postaje radničko-klasna suština, koja negira vlastite pretpostavke i samu sebe, pretvarajući se iz relativno samostalnog individualiteta u unutrašnji sastojak samodjelatnosti udruženih proizvođača.

Unutar samoupravljanja kao revolucionarne prakse radničke klase vrši se istorijsko razlučivanje društvene sadržine nacionalnog fenomena od svih komponenti koje je proizrokovalo društveno-antagonističko biće nacije izraslo iz klasne strukture kapitalističkog društva. U okviru nacije, čiji je razvitak uslovljen i usmjeren revolucionarnom praksom radničke klase, mnoštvo ekonomskih, političkih i kulturnih procesa koji se zbivaju u sklopu nacionalne zajednice, kao i nacionalnih tvorovina formiranih i uobličeni u prošlosti,

постају саставни дио револуционарног дјеловања радничке класе, њеног претварања у глобално друштво — заједницу удружених произвођача.

III

На савременом степену развоја производних снага, односно у условима научнотехнолошке револуције — развоја науке, културе, средстава комуникације, сарадње и повезивања људи не можемо говорити о националној интеграцији у смислу стварања нових националних заједница као конгломерата постојећих нација и народности, већ о дијалектичком прожимању њихових интереса и вредности на темељу социјалистичког самоуправљања, у чијем оквиру се остварује ослобађање радничке класе. «У том смислу тај процес унутар наше земље зависи пре свега од даљег мијењања односа међу људима, то јест од даљег напретка социјалистичких економских и демократских односа и друштвеног самоуправљања, и то како код нас тако и око нас, у свету. Треба, наиме, схватити да наше нације нису ни по чему другачије од других — ако имамо пред очима њихову друштвено-историјску улогу и порекло. Према томе, исте објективне законитости које уређују и усмеравају односе међу народима у свету уопште делују и у односима између наших нација... У тој пракси мора бити врло јасно да јединство народа Југославије и наша социјалистичка оријентација на њихово саве веће хумано зближавање и повезивање немају никакве везе са концепцијама о стварању неке нове «југословенске нације» на основу превазилажења постојећих нација. Те су се нације историјски оформиле готово истовремено као већина других европских нација и у њиховим међусобним односима владају исте објективне законитости као међу било којим другим народима.»⁴⁾ У том смислу даљи процес изградње социјализма на основама самоуправљања, одговарајући друштвено-економски односи и с њима повезане социјалистичке идејне снаге постепено преображавају и свијест људи и тиме савладавају националне границе. Дакле, развој производних снага у самоуправном друштву, који неминовно мијења и производне односе, својом унутрашњом нужношћу води све већем приближавању нација, разбијању класне констелације и фактора удаљавања и путем социјалне револуције воде неминовно ка изградњи заједнице удружених произвођача, ка потпуној интеграцији људског рада на социјалном плану. Управо, путем производних снага и њима одговарајућих самоуправних производних односа човек постаје јединство биолошко-друштвеног бића, укупност природних и друштвених односа. Према томе, исти

⁴⁾ Едвард Кардељ, *Нација и међународни односи*, БИГЗ, Београд, 1974, стр. 73—74.

...oni elementi koji su u određenim uslovima djelovali u pravcu sve većeg cijepaња društva na razne društvene grupacije pozvani su da u drugim društvenim uslovima odigraju najvažniju ulogu i u smjeru društvene, pa, prema tome, i nacionalne integracije društva.⁷⁾

Посматрано са марксистичког становишта процес одумирања нације одвијаће се оним темпом и оним смјером који се у прогресивном смислу буду развијали социјално-економски, културни и политички услови у којима егзистира. Зато процес интеграције људског друштва и стварање општељудске заједнице неће нићи посредством неке новостворене нације (у југословенским условима путем «југословенске» нације) на бази прелазне фазе прерастања нације у општељудску заједницу. То и из разлога што је нација последњи облик глобалне заједничанској заједници људи, «подруштвљеном човјечанству» у Марксовом смислу, у коме је асоцијација слободних произвођача основна ћелија, основна карика будућег уређења друштва, а што је могуће остварити само потпуним класним и националним ослобођењем, односно еманципацијом.

Према томе, друштвена заједница у којој долази до укидања свих облика човјековог стужења и до остварења пуне људске еманципације, до превладавања свих класних и националних супротности, јесте оно друштво које Маркс зове «људско друштво или подруштвљено човјечанство»,⁸⁾ које се базира на комунистичком начину производње и производних односа и у којем, између осталог, одумире и нација. Таква људска заједница није више ни класна ни национална, то је асоцијација слободних произвођача, заједница и истинска домовина свих људи свијета.

IV

Југослоvenство као друштвено-политичка и идеолошка категорија у социјалистичкој самоуправној Југославији не про-

⁷⁾ Међутим, нужно је, како то Јосип Броз Тито каже, «имати у виду шта се подразумева под појмом интеграције. Ми смо против такве интеграције која би у било ком виду значила асимилацију по броју мањих националности, негирање идентитета и националних особености појединих народа и народности. Напротив, ми смо дубоко увјерени да је у вишенационалној заједници неопходно повезивање, преузимање једних од других свега што је позитивно. То даље значи солидарност, узајамну помоћ и рјешавање свих питања од заједничког интереса међусобним споразумијевањем, путем договора. Тако ми гледамо интеграцију у условима пуне националне равноправности.» (Јосип Броз Тито, Интервју уреднику западнонемачке телевизије, «Ослобођење», 24. 6. 1974, Сарајево, стр. 4).

⁸⁾ Маркс-Енгелс, Рани Радови, Напријед, Загреб, 1967, стр. 339.

ствurjeni naciji, ono naciju afirmiše kao realnu socijalno-istorijsku kategoriju koja odumire tek sa dokidanjem klasne strukture društva i stvaranjem opштечовјечанске заједнице удружених произвођача. У југословенском друштву тај процес је у фази отварања и стварања реалних услова за његово практично отјеловање у дијалектици са развојем самоуправљања као револуционарне праксе радничке класе.

У условима социјализма функција нације у сложеним интернационалним заједницама, састоји се, поред осталог, и у томе да осигура равноправност свих нација које се између себе објективно разликују ступњем економске и културне развијености. У ствари, изједначавањем услова економског, културног и укупног социјалног развјетка народа и народности доидају се и односи да се развијеније и бројније нације хегемонистички односе према неразвијенијим и мање бројним нацијама. Чувајући посебност у равноправној афирмацији у укупним друштвеним односима, нације се међусобно повезују и једна на другу делотворно утичу, осигуравајући себи независност према споља, као и друштвени напредак унутар своје заједнице, дајући на тај начин конкретну садржину и облик испољавања братства и јединства.

Онда када буде постигнута таква равноправност која изједначаје све нације у ступњу развијености, тада и нација у својој садашњој структури и значењу губи своју социјално-историјску садржину, а људе повезују хуманистичке вриједности ослобођења човјека свих облика алијенације. Стога превазилажење националних разлика не значи стварање неке нове нације, у нашим условима «југословенске» нације. Такав захтјев, осим што нема логичке оправданости, нема ни научне заснованости, јер у социјалистичком самоуправном друштву не постоје оне социјално-класне претпоставке које су условиле настајак нације као историјско-класне категорије. Самоуправни социјализам, у ствари, докида те услове и тиме афирмише он стваралачке вриједности националитета које законито теже ослобођењу и на бази којих се остварује међусобно повезивање и уједињење нација и њихово растакање у општељудску заједницу комунистичког типа. Исто тако, одумирањем нације и ствара се ни нови облик отуђења у форми супернације већ се развијају такви односи који подстичу и развијају општељудске особине и међусобно изједњавају све људе без обзира на национално и друго поријекло и припадност.

Слободну и развијену свјетску заједницу могу створити само слободни и равноправни народи. Ту није ријеч ни о каквом «стапању» нација у неку «супернацију», него о њиховом животу у свјетско-повијесној разини, при чему се поједини развијају у «свјетско-повијесне емпиријски универзалне индивидуе». То је потребно нагласити због тога што се и данас

javljaju skvatanja i ideje o postojanju takv. međustupnja između nacije i opšteљудске заједнице. Према тим скватанима у југослоvenство у «националној визији»⁷⁾ Међутим, треба истаћи да у процесу одумирања нације као социјалне појаве улоге асоцијација самоуправно удружених производача, односно заједница комуна као самоуправна друштвено-економска и културна заједница у процесу преображаја социјалистичког у комунистичко друштво, а не југослоvenство или нека наднационална форма друштвене заједнице. То произилази из саме суштине Марксовог скватања комунизма као докидање довршене приватног власништва, који није djело ни ствар појединих нација и покрета, него свих прогресивних покрета и народа. Комунизам, дакле, као што то Маркс каже, може постојати само «свјетско-повијесно», као људски, а не само политички слободна заједница, која израста у процесу слободне свјетско-повијесне повезаности и сарадње свих нација, а не њиховог стапања у једну националну или пак наднационалну заједницу.

⁷⁾ Заступници ове тезе полазе од тога да је »југослоvenска нација«⁸⁾ већ реалност, која се од свог зачетка упоредо развија са другим нацијама; да је настанак »југослоvenске нације«⁹⁾ сада у настајању под утицајем савремених друштвених околности, да није искључена будућност настанка »југослоvenске нације«¹⁰⁾ итд. Овом приликом наводимо само нека становишта која претендују »научној објективизацији«, мада су резултат дневне политизације њихових про-
таголи. та.

Тако, на примјер, др Михаило Матић истиче: »... не може се наћи и научно оправдано објашњење за негацију постепеног стварања и нове југослоvenске нације, чији су зачетни елементи данас присутни у облику безличне или анонимне номинације у статистичкој рубрици неопредељених, национално мање свјесних, већ припадником југослоvenске нације, равноправне са осталим југослоvenским нацијама...«. Сличне тезе овај аутор заступа и у расправи »Проблеми самоопредељења нација и човека и југослоvenски федерализам«¹¹⁾ објављен у зборнику радова »Федерализам и национално питање«, Београд, 1971, стр. 230).

Др Милан Булајић у анкети »НИН«¹²⁾ »Југослоven — ко је то?«¹³⁾ (од 15. јуна 1969) у чланку »Званично мишљење и истина«, између осталог, истиче: »То значи ако се неко национално осјећа Југослоvenом не третира га неопредељеним, национално мање свјесним, већ припадником југослоvenске нације, равноправне са осталим југослоvenским нацијама...«. Сличне тезе овај аутор заступа и у расправи »Проблеми самоопредељења нација и човека и југослоvenски федерализам«¹⁴⁾ објављен у зборнику радова »Федерализам и национално питање«, Београд, 1971, стр. 264—268).

Др Раде Петровић на округлом столу »НИН-а«¹⁵⁾ и »Одјека«¹⁶⁾ 1969. године истиче: »... може ли у нашем случају да настане и једна нова — југослоvenска нација? Таква могућност, мислим, није искључена ако полазимо са становишта да у социјализму могу настати нове нације. Међутим, поставља се питање колико би једна таква нација имала атрибуте онога што подразумевамо под нацијом у класичном смислу те ријечи. И да ли би то стварно била нација«. (Југослоvenски социјалистички патриотизам, »Одјек«¹⁷⁾ — прилог, бр. 13—14, 1939).

У Марковом појму комунизма као интернационалном или свјетско-помијесном савезу слободних комуна, као самоуправних заједница, садржан је смисао и будућег организовања друштва у коме се остварује ослобођење људске суштине од свих облика отуђења у класном и националном смислу, а то значи стварање слободе, достојанства и среће појединца и народа као слободно удружених индивидуа у самоуправне асоцијације произвођача. Управо, у тим конкретним самоуправним заједницама, као што су комуне, развијају се истински људски живот и пракса. У томе је и истински смисао самоуправљања и друштвеног живота који развијамо у нашем друштву, стављајући управо акценат на развитак комуне као самоуправне заједнице у којој се одвија сав људски живот и радни процес. У том смислу говорио је Маркс да је комуна »најзад пронађени« облик у коме се врши економско ослобођење рада и разбијање државне суштине и »најзад пронађена« форма која замјењује то отуђење. С тим у вези говорећи о односу комуне као облика организације власти радничке класе и нације, Маркс долази и до питања мјеста и улоге »националног« у комуни. Наглашавајући да комуна »национално« не искључује, он истиче: »Јединство нације није имало да буде уништено, него, напротив, да буде организирано путем комуналног уређења; оно је имало да постане стварност путем уништења оне државне власти која се издавала за отјеловљење тог јединства, али је хтјела да буде од нације независна и да стоји над њом. У ствари, та државна власт била је само паразитска израстлина на тијелу нације.«¹⁰⁾

Социјалистичко самоуправно друштво се управо изграђује као цјелина већег броја комуна које су у њему интегрисане на равноправној основи, али задржавајући своју индивидуалност и узајамном сарадњом и повезивањем на конкретним интересима и потребама човјека интегришу се у конкретно друштво и у ширу друштвену заједницу људи. Повезивање у заједничком конкретном друштву испољава се, такође, у настајању новог облика свијести која се изражава у осјећању заједничке припадности том новом друштву као суштини друштвених односа у којима се остварује процес еманципације људи у Марковом смислу, као општељудска еманципација. У условима нашег друштва, на садашњем ступњу његовог развоја, та припадност се означава осјећањем југослоvenства као облика и компоненте заједничтва и свијест о припадности социјалистичкој самоуправној југослоvenској заједници равноправних народа и народности.

Повезаност и осјећање заједничке припадности комуни, која је у стању да задовољи потребе и интересе својих чланова, рађа односе који чине основу стварања осјећања заједничке

¹⁰⁾ Карл Маркс — Фридрих Енгелс, Париска комуна, ИМПР, Београд, 1971. стр. 95.

